

Şehriyar'ın Haydar Baba'ya Selam Şiiri Üzerine Dilin Bir Değerlendirmesi

An Evaluation of Language on Shahriar's Poem Greetings to Haydar Baba

Received: April 02, 2025

Esra Karabacak¹

Accepted: April 11, 2025

Email: esra.karabacak@neu.edu.tr

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6096-1677>

DOI No. <https://doi.org/10.32955/neujsml2025131070>

Özet:

Şehriyar, Türk Edebiyatının, Türk Dünyası Edebiyatının en önemli şairlerinden biridir. Şehriyar'ın şiiri, içinde şekillendiği coğrafyanın bütün kültürel değerlerini yansıtır. Şiirlerinde sesbilgisi ve anlam bilgisi özellikleri uyum içindedir. Şiirleri, gösterişsiz, abartısız, duygularla coşup taştan bir şair niteliğini taşır. Bu özelliği de şiirlerinde açıkça görülür. Şiirlerinde pek çok edebi sanatın yanısıra kalıp sözler, atasözleri ve deyimlerden oluşan bir dil yapısı bulunmaktadır. Kültürü yansıtan bu unsurları yeniden yorumlamıştır. Dil bakımından sade olan eserde birçok edebî ve etkileyici bir üslup kullanılmıştır. Şairin kullandığı kelime, tamlama, deyim ve edebi sanatlar ve bunların yanı sıra Türkiye Türkçesiyle karşılaştırmalar üslubu vurgulamak açısından son derece önemlidir. Zaman zaman rakamlar ve onlara bağlı sonuçlar üslupta bireyselliği oluşturur. Kelimeler üslubun temel malzemesidir. Her yazarın kendine has bir kelime hazinesi ve sözlük zenginliği vardır.

Şehriyar kullandığı dili belki de özellikle değil, şiirinin akışı münasebetiyle süregelen bir ses dizesiyle işlemiştir. Bu nedenle önemli bir dil malzemesi oluşturmuştur. Yöntem olarak şiir kelime kelime genel anlamıyla dil özellikleriyle değerlendirilerek incelemeye tabi tutulmuştur... Ayrıca isimleri, sıfatları, zamirleri daima kelime gruplarıyla kullanmış olması da bir ayrıcalık olmuştur. Şehriyar'ın şiirlerinin toplum yapısında ilişkilerin temelinde hâkim olan olumlu bakış, üslubundaki sıcaklığı ve geleneksel yaşam biçiminin temelini vurgulamaktadır. Ele aldığı konularda kullandığı dille, yaptığı tasvir ve benzetmelerle ele aldığı konuları ölümsüz bir hale getirdiği üzerinde durulacaktır. Çalışmada, sonuç olarak şiir vasıtasıyla dil değerlendirmeleri ele alınarak genel şiir dili özellikleri ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: Şehriyar, Heyder Baba'ya Selam şiiri, Şiir dili, Anlambilim

Abstract:

Shahriyar is one of the most important poets of Turkish Literature and Turkish World Literature. Shahriyar's poetry reflects all the cultural values of the geography in which it was shaped. Phonetics and semantics are in harmony in his poems. His poems have the characteristics of a poet who is unpretentious, exaggerated and overflowing with emotions. This feature is also clearly seen in his poems. In addition to many literary arts, his poems have a language structure consisting of stereotypes, proverbs and idioms. He reinterpreted these elements reflecting the culture. In the work, which is simple in terms of language, many literary and impressive styles are used. The words, phrases, idioms and literary arts used by the poet, as well as comparisons with Turkey Turkish, are extremely important in terms of emphasizing the style. From time to time, numbers and their results create individuality in the style. Words are the basic material of style. Each writer has a unique vocabulary and dictionary richness.

Shahriyar perhaps did not use the language he used in particular, but rather in a continuous string of sounds in the course of his poetry. Therefore, he has created an important language material. As a method, the poem has been analyzed word by word in general terms by evaluating its linguistic features. It is also a privilege that he always used nouns, adjectives and pronouns with word groups. Shahriyar's poems emphasize the positive outlook that prevails on the basis of relations in the social structure, the warmth of his style and the basis of the traditional way of life. It will be emphasized that he made the subjects he dealt with immortal with the language he used, the descriptions and analogies he made. In

¹ Yakın Doğu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

the study, as a result, language evaluations through poetry will be discussed and general poetry language features will be discussed.

Keywords: Shahriar, Salute to Heyder Baba, Poetry language, Semantics

Giriş:

Şehriyar, Türk Dünyası Edebiyatının en önemli şairlerinden biridir. Şehriyar'ın şiiri, içinde şekillendiği coğrafyanın kültürel değerlerini yansıtır. Şiirlerinde pek çok edebi sanatın yanısıra kalıp sözler, atasözleri ve deyimlerden oluşan bir dil yapısı bulunmaktadır. Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın (1906-1988), en büyük ve en önemli eseri *Haydar Baba'ya Selam* şiiridir. Bu şiir, adını, Şehriyar'ın doğduğu yer ve oradaki Haydar Baba dağından alır. Hecenin 11'li kalıbıyla, beşer dizelik 125 kıtadan oluşan modern bir biçimde kaleme alınmıştır. Eser, dil özelliklerini yansıtacak çeşitli yapılardan oluşur.

Mehammed Hüseyin Şehriyâr'ın Haydar Baba'ya Selam adlı eseri çeşitli dillerde yayınlanmasının yanı sıra Türkiye'de de hem müstakil hem de parçalar halinde yayınlanmıştır. Sadece 20. asır Türk şiirinin değil, aynı zamanda dünya edebiyatının da en büyük şiir ustalarından biri olarak kabul edilen Mehmedhüseyin Şehriyâr'ın bu eseri, onu, kendi şöhretinin zirvesine taşımıştır (Türkyılmaz, 2003).

Eserde, olaylar tabiat olayları gibidir. Tabiat olaylarının büyük bir kısmı, sanki teknolojiye paralel olarak açıklanabilmektedir. Şiirler, sözcük çalışmalarının en önemli olduğu edebi metinleridir. Sözcük, şiirin içinde ses, anlam, duygu ve çağrışım gibi dört değeri gözetilerek seçilir. *Haydar Baba'ya Selam* manzumesinde tabiat da önemli yer tutar. Şehriyar, yaşadığı bölgenin tabiatını etkili, samimi mısralarla anlatır. Doğa güzelliklerini; dağları, ormanları, yaylaları, pınarları, suları, yeşillikleri şiirsel bir duyguyla nazmeder. Baharın gelişini tasvir eder. Güllerle çiçeklerle süslenen yurdunu cennete benzetir. Şiirde yer alan “Dağ” aynı zamanda bir tabiat varlığıdır. “Dağlar, tabiatın da en güzel parçalarındandır.” (Gökşen, 2016)

Héyder, Arapça ‘haydar’ dan Azeri Türkçesinin de bir özelliği olarak yumuşatılarak alınmıştır. Héyder sözcüğünün kullanımında hafifletilmiş bir sertlikle başlayan, yumuşak ve sürekli devam eden ancak ortada anlık kesintiye uğrayan, sonra sürekli devam ederek akıp giden bir ses dizisi, bir melodik yapı ortaya çıkmaktadır. Şiirde yad ele-, sad ele-, derd, dünya, beht, ölüm, ömür ses değeri bakımından hem birbirine hem de Héyder Baba sözcük grubuna bağlanması bakımından şiirde tek parça bir ahenk yaratmıştır. Ses ahengini sağlayan öğelerden bir diğeri de uyak ve rediftir. Gerçek ses dizisini bulabilmek için tabii söyleyişi yakalamak, uyağı/redifi taşıyan sözcükler arasında anlam, duygu ve çağrışım yönlerinden kurulacak daha derin bir bağ oluşturmak gerekir. Şiirin tamamında asıl ses zenginliği rediflerle sağlanmıştır. İldırımlar, seller, sular, kızlar bir grup; sakgıldıyıp, bağlayup bir başka grup oluşturur.

İkinci kıtada, kehliklerün, dovsan, bahçaların ses ve anlam öbeği oluştururken, çiçeklenüp ifadesi de birinci kıtadakilere katılarak iç ahengi yaygınlaştırır. Şiirin ses örüntüsü Şehriyar'ın duygu coşkunluğuna ayak uydurarak metni baştan sona bir dönüştürür. Şehriyar, bu sesi, binlerce yıllık bir gelenekten aldıklarını mizacı ve şiir dehası ile birleştirerek bulur. ‘Heyder’ aslen Arapça bir sözcük olup Türkçe karşılığı arslandır. Kültürümüzde arslan yüceltilen bir varlıktır. ‘Baba’ ulu bir sığınaktır, evlatlarına güvencedir; cömertliktir, hoşgörülüktür, saygıdır. Şehriyar için Héyder Baba'nın anlamı sadece bunlardan ibaret değildir. Héyder Baba'nın bütün bir çocukluğu, coşkuyla hatırladığı geçmişidir, sohbet edip dertleşeceği dostudur. Yıllardır ayrı kalmış olsalar da bir araya geldiklerinde bütün o mesafeleri ortadan kaldıran sıcaklığı, samimiyeti ve duygusallığı yaşadıkları objedir. O yüzden karşısına geçip söyleşirken sürekli adını tekrar eder; adıyla hitap edip içini döker, özlemini dile getirir. Şairin korkusu, ululadığı Héyder Baba tarafından adının unutulmuş olmasıdır. Bu yüzden söze başlarken onu selamladıktan sonra *Menim de bir adım gelsin* diyerek hatırlanmak ister. Çünkü insan için en acı his unutulmaktır. Unutulmaktan kurtulmanın yolu yad ele’emektir; hatırlamak ve hatırlanmak insanı şad ele’yecektir. Şehriyar dış dünyadan seçtiği görüntüleri olağanüstü bir anlatım yeteneği ile okuyucuya gösterir. Yağmurlu bir gündür. Haydar Baba dağının başında yıldırımlar çakmakta, şakır şakır seller akmakta, genç kızlar da bu manzarayı seyretmektedir. Bahçelerde çiçekler açmış, çalılıklarda tavşanlar oynamakta ve keklikler uçmaktadır. Nevruz bayramı gelmiştir, kar çiçekleri çıkmış, ak bulutlardan bahar yağmurları inmektedir. Mevsim ilerlemiş güneş sıcaklığını artırmıştır. Dağda çiçekler açmış,

kaynakları gürül gürül akmakta, çocuklar deste deste gül toplamaktadır. Héyder Baba'nın doruklarında kar beyazlıkları parıldarken eteklerinde su kaynaklarının beslediği bağlar bahçeler yeşermektedir. Gerçekte bunlar normal olarak gözlemlenen manzaralar değil, çok uzak bir geçmişten hayal gücüyle bugüne getirilenlerdir. Bu dil hatıraların dilidir ve o hatıralar birden zihninde canlanmaya başlar.

Şehriyar manzarayı anlatırken ıldırımlar sahanda, kehliklerin uçanda, kızlar ona sef bağlayup bahanda gibi bir söyleyişle nesneleri görünür kılar. Ayrıca bu görüntülere, yıldırım, sel, su, kanat şakırtıları, yelin getirdiği gül, nevrüz, çiçek kokuları, rüzgâr uğultuları karışır. Tasvir yapmayı başlı başına bir estetik yaratma gören tasvirçilikten uzaklaşarak insan merkezli koyan bir tutumu benimser. Şairin ruh halini iki sözcükte ifade edebiliriz: Hüzün ve aşk. Hüzün ve aşk romantizmin iki ana temidir. Romantik bir sanatkar olan Şehriyar da aşkla bağlı olduğu kaybolan geçmişi yâd ederken onu yeniden yaşayamayacağını bilir ve hüzünlenir. İfadenin şeklini sözcüklerin seçimi ve birbirleri ile kurulan bağ belirler. Héyder Baba ıldırımlar şahanda, / Sêller, sular şakgıldıyup ahanda. /Gızlar ona sef bağlayup bahanda/ Selâm olsun şovketüze êlûze/Menim de bir adım gelsün dilûze (Ergin, 1971).

Bu dizelerde olağanüstü bir coşku yansıtılmaktadır. “Şehriyar’la birlikte Haydar Baba dağının eteklerine gideriz.” Şair bizi “romantik bir ortama çeker.” Burada önce yıldırım çakar, sonra yağmur yağar, kızlar da seyreder. Yağmurun sel gibi akışını mükemmel bir şekilde aktarır. Şair, şiire sarsıcı bir söyleyişle girer: Héyder Baba ıldırımlar sahanda/Sêller sular şakgıldıyup ahanda/Gızlar ona sef bağlayup bahanda dizeleri sesleriyle, anlamıyla, edasıyla ve ahengiyle olağanüstü bir coşkuyu yansıtır Yıldırım, sel, şakırtı, genç kız sözcüklerinden bir hikâye kurmamız istense trajik veya realist bir vaka da kurgulayabiliriz (Karabacak, 2018).

Şehriyar romantik bir atmosfere çeker bizi. Bizden de bir yâd éleyen sağ olsun/Dertlerimiz goy dikkelsin dağ olsun. Böylece aşk ve hüznün metinde ritmik bir şekilde dönüşümlü olarak anlatıldığını görürüz. Her kıtanın ilk üç dizesi, ‘içindeki dış dünyaya bakan şairin görsel imgeleri aşkla anlattığı dizelerdir. Alinyazısı, kader. Şehriyarın şiirleri geleneksel değerleri modern ve içten bir yaklaşımla modern şiir dünyasına aktarma yönünden dikkat çeker. Azerbaycan bayatı, türkü ve âşık şiirinin şekil, içerik ve söylem biçimine yeni içerik unsurları ve söyleme özelliği kazandırdığı muhakkaktır (Kuzucular, 2016) . O, çocukluğunda ayrı düştüğü vatanına çok uzun yıllar sonra, elinde bir çıkın ile dönmüş, Héyder Baba'nın huzuruna çıkmıştır. Çıkınında başka ülkelerden toplayıp getirdikleri değil, gittiği günden beri hatıralarında biriktirdikleri vardır. Bu aynı zamanda insanın bu dünyadaki sürgünüdür. Ona göre, insanın alinyazısı; beht'i, bu dertlerle dolu dünya ömrü'nün sonunda varacağı menzil ölüm'dür. Héyder Baba, dünya yalan dünyadı/ Süleyman, Nuhdan galan dünyadı/Oğul doğan, derde salan dünyadı/Her kimseye her nev êrüp, alupdı/ Eflatun, bir guri ad galupdı. Bu dünyada hiçbir şey kalmamaktadır. Hayatta kalan şey yalnızca iyi bir “söz” ve insanın yaptıklarıdır. Bizden de bir söz galacağ, ay aman, /Kimler bizden söz salacağ, ay aman... (Ergin, 1971).

Şair, şiirde ilk olarak doğduğu, büyüdüğü yurdun güzelliklerini dile getirir. Daha sonra halkına, arkadaşlarına, kardeşine, akrabaya olan bağlılığını gösterir. Her dizede çocukluk yıllarını en ince ayrıntısına kadar anlatır (Gahramanlı, 2018). “...Şehriyar kendisini çocukluk çağında yurdundan ayrılan Yusuf’a; Tebriz’i ise Yusuf’u kurt ağzından alan Yakup Peygamber’e benzetir.” (Özkan, 2006).

Aslında, Şehriyar’ın kullandığı dil hem ağır, muğlak hem de yeri geldiğinde kolay, anlaşılır ve akıcıdır. Ama buna rağmen şiirlerindeki üslup farklıdır. Başka bir deyişle Şehriyar’ın şiirinde üslup olarak yenilik ile tezdâd aynı anda görmekteyiz. Bazı eleştirmenlere göre Şehriyar’ın divanı zıtlıklarla dolu ve “zıtlıklar derlemesi” diye bilinir (Golkarian, 2018) . *Haydar Baba’ya Selam* manzumesi, “mahalli olduğu kadar insanî oluşu ile yalnız Türk edebiyatının en sevimli şaheseri sayılacak bir eser değil, belki bütün dünya edebiyatında mevki almağa lâyık bir eserdir.” (Ateş, 1964) . Bu şiirin başarısının sebebi “sade, anlaşılır Türkçeyle” yazılmasıdır. Hangi dilde yazarsa yazsın, Şehriyar, halkına, yurduna bağlı birisidir (Caferoğlu, 1964).

Yöntem:

Her yazarın kendine has bir kelime dünyası ve sözlük zenginliği vardır. Şair ve yazarların eserlerini kaleme alırken kullandıkları kelime sayısı birbirinden farklıdır. Bu farklılık da dil incelemelerinin önemli bir parçasıdır. Bir yazarın dil özellikleri yazarların anlatım biçimleriyle karşılaştırıldığı zaman ayrı bir önem kazanır. Bir şiirin ses yapısını incelerken bütün seslerin üzerinde durmanın çoğu zaman imkânı olmadığı gibi, her sözcüğün aynı derecede önem taşıması da düşünülemez. Bu bakımdan şiirin hem ses özelliklerinin incelenmesinde hem de fikir, his ve hayal dünyasını çözümlemeye açık sözlerinden hareket etmek daha uygun olacaktır. Bütün bu bilgilere dayanarak dil incelemesinde ve değerlendirmesinde Türk dünyasının önemli bir edebiyat eseri olan Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın *Heyder Baba'ya Selam* adlı şiiri üzerinde sözcük veya sözcük grupları da örneklenerek dil değerlendirmeleri yapılmıştır.

Sonuç

Sonuç olarak, Türk dünyasının büyük şairi Muhammed Hüseyin Şehriyar, *Héyder Baba'ya Selam* başlıklı şiirinde lirik bir üslupla hayatının en güzel günlerini anlatır. Dili sade, anlatımı edebî olan veya anlatımı sade, dili ağır olan birçok eser vardır. Bu tür eserleri, konuşma üslubuyla yazılmış eserlerle bir araya getirip sade dil başlığı altında toplamak doğru değildir. Bir eserin dilinin sadeliği veya süslülüğüyle ilgili olarak hüküm vermeden önce bu hükmün dayandığı kriterlerin ortaya konulması gerekir. Kültürü yansıtan bu unsurları yeniden yorumlamıştır. Dil bakımından sade olan eserde birçok edebî ve etkileyici anlatım biçimi kullanılmıştır. Kelimeler dilin temel malzemesidir. Her yazarın kendine has bir kelime hazinesi ve sözlük zenginliği vardır. Şehriyar, kullandığı dili belki de özellikle değil, şiirinin akışı münasebetiyle süregelen bir ses dizesiyle işlemiştir. Ayrıca isimleri, sıfatları, zamirleri daima kelime gruplarıyla kullanmış olması da bir ayrıcalık olmuştur. Şehriyar'ın şiirlerinin toplum yapısında ilişkilerin temelinde hâkim olan olumlu bakış, üslubundaki sıcaklığı ve geleneksel yaşam biçiminin temelini vurgulamıştır.

Şiir, Türk dünyasının en çok tanınan metinlerinden biri olmuştur. Eserin etkisi öylesine güçlü olmuştur ki onun biçimi yeni bir 'nazım biçimi' haline gelmiştir. Dili dönemini temsil etmiştir. Şair, ses ve söyleyiş ustalığını yaratıcı hayal gücü ile birleştirerek bireyin hüznünü ve aşkını evrensel bir boyuta taşımıştır. Bu tarz dil incelemelerinin genel Türk dünyası şiiri dil özelliklerinin tespiti açısından çok önemli olduğu bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Ateş, A. (1964). *Şehriyar ve Haydar Baba'ya Selam*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Caferoğlu, A. (1964). Şair Şehriyar. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*(1), s. 133-141.
- Ergin, M. (1971). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gahramanlı, N. (2018). Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın Haydar Baba'ya Selam Manzumesinde Yurt ve Tabiat Sevgisi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(5), s. 149-169.
- Golkarian, G. (2018). Şehriyar'ın Şiirlerinde Üslup ve Akım Değerlendirmesi. *Doğu Esintileri Dergisi*(8), s. 221-230.
- Gökşen, C. v. (2016). Dağ'ın Türkülere Mistik bir Öge olarak Yansıması. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 57, s. 1599-1618.
- Karabacak, E. (2018). Şehriyar'ın Haydar Baba'ya Selam Şiiri Üzerine Bir Üslup Denemesi. *Doğu Esintileri*(8), s. 210-219.
- Kuzucular, Ş. (2016). Şehriyar'ın Hayatı ve Edebi Kişiliği. *Hece Taşları*(13), s. 5-7.

Özkan, İ. (2006). Şehriyar'ın Şiirlerindeki Kültür Değerleri. *erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(20), s. 149-151.

Türkyılmaz, D. (2003). Üç Eser: Haydar Baba'ya Selam, Sazımın Sözü, Qardaş Adı. *Türk Bilig*, 6.